

FRANKFURT OKULU VE İNGİLİZ KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE KÜLTÜRÜ YENİDEN OKUMAK

Re-reading Culture within the Framework of the Frankfurt School and the
British Approach to Cultural Studies

Deniz TANSEL İLİC*

ÖZ

Kültür, Frankfurt Okulu tarafından elitist ve dar bir çerçeve içerisinde olumlanırken, İngiliz Kültürel Çalışmalar Okulu kavramı öznelerin tüm yapıp etmelerini içerecek şekilde çok daha geniş bir bağlamda ele alır. Özellikle bir müzikolog olarak Theodor Adorno'nun metinlerinde, caz ve Stravinsky tarzı klasik müzik gibi türler değersizleştirilirken, beste içerisinde notaların çeşitliliğine vurgu yapan atonal müzik olumlanır. Öte yandan İngiliz Kültürel Çalışmalar Okulu, üyelerinin köklerini oluşturan işçi sınıfı kültürünün itibarını iade edecek şekilde, kültürün daha sıradan formlarını önemser ve popüler kültürde direnişçi bir unsur bulur. İşçi sınıfından bir öznenin Frankfurt Okulu'nun yücelttiği yüksek kültürel formlara erişme, erişse bile bu formları çözümleme ve kültürel tüketim faaliyetleri içerisinde etkin bir şekilde kullanma şansı olmayacaktır. Bu çalışma, Eleştirel İletişim Çalışmaları içerisinde yer alan Frankfurt Okulu ve İngiliz Kültürel Çalışmaları'nın kültüre yönelik yaklaşımlarındaki bu karşıtlığı değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Öznelerin direnişlerinin, Frankfurt Okulu'nun iddia ettiği gibi kültürün daha yüksek formları içerisinde sınırlanmasının gerekli olup olmadığını sorgulayacaktır. Karşıt bir perspektifle, yapının içerisinde var olma çabasının Kültürel Çalışmaların savunduğu gibi daha gündelik ve popüler formları aracılığıyla gerçekleştirilebilmesinin olasılığını sorgulayacaktır. Keskin bir şekilde Frankfurt Okulu veya İngiliz Kültürel Çalışmaları'ndan yana bir duruştan beslenmeyen bu çalışma, her iki yaklaşımın tezlerini öznelerin gündelik yaşam ve kültürel üretim-tüketim faaliyetleri üzerinden değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Sözcükler: Frankfurt Okulu, İngiliz Kültürel Çalışmalar Okulu, kültür, popüler kültür, yüksek kültür.

ABSTRACT

While culture is affirmed by the Frankfurt School in an elitist and narrow framework, the school of British Cultural Studies takes the concept in a much broader context, including all doings of subjects. Especially as a musicologist, in Theodor Adorno's

* Dr. Öğr. Üyesi, Başkent Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Programı, Ankara/Türkiye. E-posta: deniztansel@gmail.com. ORCID: 0000-0002-2909-4763.

texts, genres such as jazz and Stravinsky-style classical music are devalued; Atonal music that emphasizes the variety of notes in the composition is affirmed. The school of British Cultural Studies, on the other hand, takes care of the more mundane forms of culture and finds a resilient element in popular culture in a way that restores the dignity of the working-class culture that rooted its members. A working class subject will not have the chance to access and analyze the high cultural forms glorified by the Frankfurt School, and to use these forms effectively in cultural consumption activities. This study aims to evaluate this contrast in the approaches to culture of Frankfurt School and British Cultural Studies, which are included in Critical Communication Studies. It will question whether it is necessary to limit the resistance of the subjects within the higher forms of culture as the Frankfurt School claims. From the opposite perspective, it will question the possibility that the effort to exist within the structure can be realized through more casual and popular forms as Cultural Studies advocates. This study, which does not feed on a stance in favor of the Frankfurt School or British Cultural Studies, aims to evaluate the thesis of both approaches through the daily life and cultural production-consumption activities of the subjects.

Keywords: Frankfurt School, British Cultural Studies, culture, popular culture, high culture.

Giriş

Bu çalışma sosyal bilimlerin son derece geniş kapsamlı kavramlarından birisi olan “kültür” hakkında Frankfurt Okulu ile Kültürel Çalışmaların görüşlerini karşı karşıya getirerek tartışma amacındadır. Her iki yaklaşım da kültür üzerine hem sıklıkla birbiri ile çelişen hem de tartışmaya değerli katkılarda bulunan savlar öne sürer. Frankfurt Okulu temsilcilerinin kültür endüstrileri kavramı anaakım medya ya da popüler kültür ürünlerinin içeriklerinin kapitalist ilişkiler ile uyumlanan işlevini anlamaya yardımcı olacak bir hat geliştirebilir. Öte yandan İngiliz Kültürel Çalışmalar Okulu anaakım medya ve popüler kültüre en çok maruz kalan ve kültürel sermayeye erişme olanağı bulamayan sınıfların bu iletilerin pasif alıcısı olmadığını, dahası bu iletiler dolaşımını ile de muhalif bir karşı kültür geliştirebileceğini göstermesi açısından önemlidir. Frankfurt Okulu yüksek sanatın değerini kavramaya yardımcı olacak bir çözümleme yaparken, Kültürel Çalışmalar Okulu sömürülen sınıfların boyunduruk altındaki gündelik direnişlerini göz önüne getirir. Farklı istikamette Frankfurt Okulu kültür endüstrisi ürünlerinin araçsal aklın ve otoriter yan karakterin üretimine hangi mekaniklerle katkıda bulunduğunu gösterirken, Kültürel Çalışmalar tam da bu mekaniklere kısa devre yaptıran edimlerin olanaklarını açıklar.

Nesnel bir konunun, böylece kesin bir tarafsızlığın olanaksızlığının bilincinde olmakla birlikte, bu çalışmanın söz konusu iki yaklaşım arasında belirgin bir taraf tutmak gibi bir kaygısı yoktur. Bunun sebebi farklı entelektüel köken ve habituslara sahip araştırmacıların oluşturduğu bu iki yaklaşımın kültür gibi zorlayıcı ancak bir o kadar da önemli bir kavram üzerine geliştirdikleri perspektiflerin özgül değeridir. Diğer taraftan bu çalışma görüşleri karşı karşıya getirip kapsayıcı ya da bütünlüklü bir sentez ortaya koyma amacıyla da değildir. Hem bir savaş alanı olan toplumsal uzam ve onun parçalı, çelişkili, çatışmacı yapısı, hem de bu uzam içinde işleyen kültür, bu türden sentez girişimlerini anlamsız ve olanaksız kılar. Farklı ve kaçınılmaz olarak belirli konularda birbirleri ile çelişen söz konusu iki perspektifin karşılaştırmalı analizi ile bakışı çoğullaştırmak amaçlanan katkıdır.

Kültürün Yüksek Formları

Her ikisi de toplumsal yapıyı algılayışları açısından eleştirel olan bu iki okul, kültürün statükoyu yıkma ve devrimci vasıf yüklenme özellikleri açısından işlevini tamamen karşıt konulardan değerlendirir. Frankfurt Okulu için popüler kültürü de kapsayan kültür endüstrisi, öznelerin değişme ve değiştirme kabiliyetlerini zedeleyici niteliktedir. Adorno ve Horkheimer, sanatı satılık ve kullanılabilir bir meta olarak tanımlar (2010: 52). Popüler kültür, pazarda satılan herhangi bir metadan farklı olmayacak bir şekilde endüstriyel olarak üretildiği için standart kalıplar içerisinden işler, hep aynı dizgeyi izler, yinelemeye dayanır, izleyicilerinin de aynı kalıplar içerisinden düşüncelerine yol açar. Bu haliyle kültür endüstrisi, Adorno'nun "Müziğin Fetiş Karakteri ve Dinlemede Gerileme Üzerine" (1985) başlıklı makalesinde vurguladığı gibi öznelerin çocukluğa gerilemesine, entelektüel açıdan niteliksizleşmelerine yol açmaktadır. Gerçekten de devamlı tekrar eden, sloganlar üzerinden işleyen reklamlar¹ veya nakarattan ibaret popüler şarkılar, çocuğun tekrara ve renkli olana duyduğu arzu ile uyumludur.

Bu standart ve birbirinin benzeri kültür ürünleri, insanların kapitalizmin doğurduğu acılara tahammül etmeleri konusunda bir çeşit morfin görevi görür. Acı veren duyguların geçici boşaltımı, ertesi günün yabancılaştırıcı çalışma koşullarına uyum sağlamayı kolaylaştırır. Ancak bu geçici rahatlama büyük bir bedeli beraberinde getirir. Adorno ve Horkheimer'in vurguladığı

¹ Bu bağlamda, Adorno ve Horkheimer'in reklam ve kültür sanayi arasındaki kaynaşmaya ve özdeşliğe işaret etmeleri de anlamlıdır. Reklam, artık yeni, meşru değer yargısıdır. Reklam damgası taşımayan her şey kuşkuludur (2010: 57-58).

üzere, kültür endüstrisi izleyicinin imgelemine körleştirir, düşünme etkinliğini yasaklar (2010: 14).

Popüler kültür ve kültür endüstrisinde direnişçi gibi görünen kültür ürünleri bile yapıya tekrar uyum sağlamak için gereken duyguların kısa bir boşaltımı veya geçici bir itirazla, perhizci yaşama devam edebilmek için gereken gücü toplama aracından öte bir anlam taşımaz. Kültür endüstrisi, apolitik, kendini olumsuzlayan, onu güçsüzleştiren kapitalist yapıları olumlayan öznelere üretilmesine katkı sağlamaktadır. Bireyciliği veya özneliği destekler gibi sunulan müzikler, filmler ve giysiler aslında herkesin aynı düşündüğü ve hissettiği bir toplumsal yaşam ve standart bir bireycilik üretmektedir. Bu yaklaşımda, yüksek sanat çerçevesinde değerlendirilen caz² bile eleştirilir, doğaçlamaya dayanan niteliklerine rağmen kapitalist yapıya içkin kabul edilir.

Adorno ve Horkheimer'in *Aydınlanmanın Diyalektiği* (2010) kitabında vurguladıkları gibi kültür endüstrisi aklın bir fonksiyonu gibi görülürken, izleyicilerin mite gerilemelerine yol açar. Böyle bir akıl ise Horkheimer'in *Akıl Tutulması*'nda (2016) altını çizdiği gibi araçsal, mekanik, pragmatist nitelikler taşır. Araçsal akılla düşünen insan, diğer insanları da bir araç olarak algılar, hem insan-insan ilişkisini, hem de insan-doğa ilişkisini sömürü üzerine kurar. Bu yaklaşımla araçsal akılla düşünen, narsisist³ bireylerin toplumsal yaşamda her geçen gün daha fazla rastlanmasında, kültür endüstrisinin etkisi büyük olur. Kültür endüstrisi ile Frankfurt Okulu'nun temel ampirik çalışması *Otoriteryan Kişilik* (2017) çalışmasında ele aldığı otorite uygulamaktan ve kendisine otorite uygulanmasından zevk alan önyargılı kişilik yapısı arasında da bağ vardır. Otorite ile olan bağ, kitle kültürü ve medya üzerinden yaygınlaşır.

Bu bağlantılar her ne kadar dolaylı görünse de öznelere aklı amaçlara ulaşmak için bir araç olarak gördüğü ve bu amaçla metalar gibi insanları ve doğayı da kolaylıkla tükettiği bir dünya düzeninin ideolojik yaygınlaşması,

² Burada Martin Jay'in *Diyalektik İmgelem* kitabında caz müzik konusunda Adorno'nun fikrini Frankfurt Okulu'nun diğer üyeleri tarafından paylaşılmadığı yönündeki uyarısını hatırlamak gerekir. Jay'e göre, Adorno ve diğer Frankfurt Okulu üyeleri yeni yerleşmiş (göçmüş) oldukları ve Amerika Birleşik Devletleri'nin kültürel kodlarına ve yaşantısına yabancı oldukları için, Adorno cazı muhalif niteliğini anlamakta yetersiz kalmış olabilir (Jay, 2005).

³ Narsisizm konusunu en çok çalışın Frankfurt Okulu (ya da Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü) temsilcisi, aynı zamanda Enstitü'nün *Otoriteryan Kişilik* çalışmasının teorik altyapısının kurulmasında da büyük etkisi olan Erich Fromm'dur. Ancak Fromm, Freudcu eksenden uzaklaşarak, onu yeniden kurgulamaya çalıştığı için Enstitü tarafından revizyonist ve konformist olarak görülmüştür. Bu durum Enstitü'nün Fromm'un bağlarının kopmasında etkili olmuştur.

kültür endüstrisi üzerinden gerçekleştirilir. Kültür, böyle bir araçsal aklın ve bunu olanaklı kılan değer yargılarının yaygınlaştırılmasına ve kabul görmesinde çok temel bir rol üstlenir. Özetle kültür endüstrisi, öznelere gerileterek, verili amaçlara ulaşmaya çalışan araçsal akılla donatarak, onların kapitalist düzene uyumlanmalarını kolaylaştırır. Frankfurt Okulu'na göre böyle bir kültürün dönüştürücü, devrimci, muhalif ve direnişçi bir özelliğinin olması mümkün değildir. Medyada sunulan klişeler üzerinden toplumsal dünyayı algılayan ve temel bilgi kaynağı olarak kitle iletişim araçlarını kullanan kişiler, ötekilere karşı önyargılı, otoriteryan kişiler haline gelmektedir.

Frankfurt Okulu, kültürün temel işlevinin haz üzerinden kurulan bir direniş veya sıradan içeriklerle gündelik yaşamın baskısına direnmek için ipuçları sağlaması olduğu fikrine itiraz eder. Kültürün temel amacı, izleyicilere bir mutluluk vaadi (*une promesse du bonheur*) vermesidir. Okulun, “mutluluk vaadi” kavramına yönelik bakışları aynı zamanda sanat ve kültür endüstrileri hakkındaki konumlarını anlamak açısından yararlıdır. Bu bağlamda Adorno'nun estetik üzerine çalışmasından yararlanabiliriz. Adorno, sanat tanımını, daha yüksek bir praksisin olanağı ve verili praksisin eleştirisi üzerinden yapar: “Sanat, yalnızca bugüne kadar baskın olandan daha iyi bir praksisin tam yetkili temsilcisi değil, aynı zamanda, statükonun kalbinde ve hizmetinde vahşi bir öz-korunumun kuralı olarak praksisin eleştirisidir” (2002: 12). Sanatın sağladığı mutluluk vaadi ise statükonun hizmetindeki praksisin hem bugüne kadar mutluluğu engellediği hem de mutluluğun praksisin ötesinde olduğu anlamına gelecektir. Adorno'ya göre Stendhal'in *promesse du bonheur* hükmüne göre sanat, vurguladığı şeyde ütopyaya delâlet ederek varoluş için üzerine düşeni yapar. Ancak buradaki ütopyik unsur sürekli azalmaktadır. Statükonun içinde bulunan bütün mutluluk yapay ve yanlıştır. “Ancak insanların, özellikle de antagonist bir toplumda kültürel ayrıcalıkla böyle bir diyalektiğin bilincinden ayrılan kitlelerin bilinci, mutluluk vaadine sınıksız sarılır; haklı olarak öyle, ama dolaysız, maddi biçimiyle” (Adorno, 2002: 311). Bu noktada ise kitlelerin bilincinin mutluluk talebini istismar ederek karşılayan kültür endüstrileri devreye girecektir. Adorno'nun baştaki sanat tanımına dönersek, mevcut praksisin üzerinde ya da statükonun hizmetinde olmayan bir praksis içeren bir sanatın kültür endüstrileri tarafından üretilmeyeceği sonucuna varılır. Böylece Frankfurt Okulu'nun Stendhal'dan ödünç aldıkları mutluluk vaadi kavramı sanat eseri ile karşılaşan izleyicinin onda yeni bir yaşam koşulunun var olma potansiyeli görmesine denk gelir (akt. Maigret, 2014). Başka tür bir yaşamın olası olduğunu görmenin yarattığı mutluluk, direnişin katalizörü olarak görev yapabilir.

Frankfurt Okuluna göre yüksek ya da elitist sanat, anarşinin ve protestonun bir aracı olarak kabul edilir. Bu yaklaşıma göre olumsuz kültürü sırtlarını dönen izleyiciler kapitalist sisteme, onun ürettiği tahakküme ve çileci ahlaki değer yargılarına boyun eğmekten vazgeçebilir.

Sıradan Kültürel Alan

Kültürel Çalışmalar pozitivist anaakım yaklaşımların tam karşısında, Marksizmin ise yanında konumlanır. Ancak Kültürel Çalışmaların eleştirelilik çerçevesi Klasik Marksizm değildir. “1960’ların sonları ve 1970’li yıllar boyunca neo-Marksist Yeni Sol düşünce tarafından tamamlanmıştır. Klasik Marksizmin indirgemeci, determinist, doktriner ve anti-hümanist odağına karşı çıkma konusunda Batı Marksizm’inden ve dönemin yeni toplumsal hareketlerinden yararlanır” (Smith, 2007: 208-209). Kültürel Çalışmalar Okulu popüler kültürde ve gündelik yaşamdaki kültürel pratiklerde direnişçi unsurlar bulur. İşçi sınıfına mensup bir öznenin, Frankfurt Okulu’nun onaylayacağı elitist kültürel formlara erişme, erişse bile bunları yaşam pratiklerine içkin hale getirme olasılığı çok düşüktür. Bu haliyle elitist bir yaklaşım öznelin kültür üzerinden kapitalist yaşama direnme potansiyellerini ortadan kaldırdığı için sınırlayıcıdır. Böyle bir saikle Kültürel Çalışmalar, alt kültürlerin, karşı kültürlerin giyim-kuşam, konuşma, müzik dinleme ve sinemaya gitme deneyimleri gibi daha “sıradan” ya da Frankfurt Okulu perspektifiyle daha “alelade” görülebilecek pratiklerini olumlar.

Bu bakışa göre, işçi sınıfından bir öznenin yaşamını sürdürebilmek için elindeki en temel yöntem alışık olduğu ve içselleştirdiği gündelik pratikleri ile otoriteye karşı koyabilmesidir. Böyle bir yaklaşımla Kültürel Çalışmalar Okulu, de Certeaucu bir ilhamla, sınavlardan geçebilmek için kopya çekmek, işten kaytarmak, işyerinin denetimine karşı bazı koruyucu hileler geliştirmek gibi işçi sınıfı öznelinin izlediği taktikleri olumlar. Bu bağlamda, çete kültürü gibi unsurlar, Kültürel Çalışmalar Okulu ile birlikte ilk kez akademik çalışma konuları haline getirilir. Böylelikle yerleşik ve anaakım kültüre yönelik her türlü kültürel karşı koyuş direniş olarak saptanır. Nick Stevenson’ın vurguladığı gibi, alt-kültür dışarıdakilere itici, duygusuz ve çocukça görünse bile, anaakım normlar ve değerlerle dalga geçen, alay eden ve tersine çeviren yaratıcı ve zeki stratejiler içerir (2006: 161).

İngiliz Kültürel Çalışmalar Okulu’nun uzun süre başkanlığını yapmış Jamaikalı Stuart Hall’un, iletişim çalışmaları bağlamında önemini yitirmeyen “Kodlama ve Kodaçım” (2003) makalesi, izleyicilerin her zaman medya metinleri ile aynı fikirde olmadığını, zaman zaman muhalif okuma yaparak

içeriğe karşı çıktığını veya belli oranda metinle uzlaşıp, belli oranda ona karşı çıkarak müzakereli okuma gerçekleştirebileceğini vurgular. “Bu teoriye göre, alıcılar satır aralarını okuyabilir, hatta mesajın amaçlanan yönünü tersine döndürür ve bozabilir” (Akgün ve Arık, 2021: 117). Hall’un makalesinin önemi, izleyicilerin Frankfurt Okulu’nun “kültür endüstrisi” kavramı ile sınırlarını çizdiği şekilde basitçe edilgen olmadığını vurgulamasıdır. Böylelikle kültürel formların üreticilerinin (ya da yazarın) elinde bulunan iktidar konumu, izleyiciye (okura) aktarılmış olur. Bu kültürel formlarla ne yapacağı konusunda izleyici özgürleşir, en anaakım metinler bile yeni anlamlar yüklenecek şekilde izleyicinin imgeleminde ve zihninde tekrar kurulur. “Hall, ideolojik mücadelelerin sınıf belirleniminden görel bir özerkliğe sahip olduğunu vurgulamıştır. Hall ve meslektaşlarının tanımlama çalıştıkları duruş, basit materyalizm ve kültürel idealizm arasında durmaktadır. Kültür, özerktir; fakat aynı zamanda toplumsal ve ekonomik temellere gevşek bir biçimde bağlanır” (Smith, 2007: 214). Hall, Kültürel Çalışmaların çerçevesini iletisini uyaran-tepki üzerinden etki analizine indirgeyen, toplumsal bağlamı yoksayarak, onu psikolojik bir unsurla eşitleyen davranışçılığa ve klasik Marksizm’deki ekonomizme karşı çıkmaktadır. “Bu alan, bir yandan başat paradigmanın davranışçı indirgemeciliğine karşı dururken, öte yandan da geçmişte mevcut seçenekleri nitelendiren ekonomik indirgemeciliği çeşitli biçimlerine eşit derecede mesafeli durmaktadır” (Hall, 2002: 121). İktidar konumlarının, popüler kültürü üreten medya profesyonelleri ve “dönemin sanatçıları” aracılığıyla yerleşikleştirme istediği olumlu ve uyumlayıcı anlamlar, okur tarafından tersine çevrilerek direnişin bir unsuru haline gelir. Böylece Frankfurt Okulu’nun beklediğinin aksine direnmek için yüksek kültürel formların tüketilmesine ihtiyaç kalmadan, en alışlageldik, kalıplaşmış, standart ve anaakım metinler, öznelere karşı koyuşun kapılarını aralar.

Birmingham’da serüvenine başlayan Kültürel Çalışmalar Okulu, sınırlarını aşarak yalnızca İngiliz olma niteliğini yitirdiğinde yapılan akademik araştırmalar, okulun bu savını destekledi. Kültür alanına dâhil edilebilecek hemen hemen her konuda yapılan bu çalışmalar izleyicilerin edilgen olmadığını ve direnişçi potansiyellerini her zaman koruduklarını savunmaktaydı. Popüler kültür, bu direnişin önünde durmanın aksine, izleyicilerin yaratıcı bir tepki göstermelerinin bir aracı olarak işlev görüyordu. Örneğin Janice Radway’in çalışmasına göre, kadınlara yönelik aşk romanları ataerkil yapının sorgulanmasının bir aracı oluyordu. Hodge ve Tripp’in araştırmalarına göreyse, hapishanede geçen bir televizyon dizisi, genç öğrencilerin okulda maruz kaldıkları baskıya ne şekillerde direnebilecekleri konusunda onlara

fikir verebiliyordu. John Fiske'in iddia ettiği gibi izleyici bu tarz kültürel ürünlerden aldığı hazzı ve gündelik zevki, direnişinin önemli bir unsuru haline getirebiliyor; iktidarın ürettiği anlamlar, halk tarafından yaratıcı anlamlara çevrilerek direniş amacıyla kullanılabiliyordu (akt. Stevenson, 2006).

Bu yaklaşıma göre, işçi sınıfından bir ailenin hayatındaki merkezi konumu dikkate alındığında, televizyonun değersizleştirilmesi bu kişilerin temel yaşam pratiklerinin de değersizleştirilmesi anlamına gelecektir. Televizyonun bu fraksiyondan kişiler için taşıdığı hayati öneminin en basit gösterenlerinden biri, cihazın salonun veya oturma odasındaki konumudur. Genelleyecek olursak televizyonun işçi sınıfından bir ailenin salonun en merkezi köşesinde durduğunu ve oturma düzeninin buna bağlı olarak yapıldığını söyleyebiliriz. Böyle bir yaşam koşulu içerisinde, elitist bir yaklaşımla televizyonu, salonun ortasından "silmek", bu kişilerin yaşam pratiklerinin önemli bir parçasını da yok etmek olacaktır. Bu nedenle işçi sınıfının kültürel pratiklerinin saygınlığını iade etmek, Kültürel Çalışmalar Okulu'nun temel hedeflerinden biridir (Maigret, 2014).

Sonuç

Her ne kadar her ikisi de Marx'ın "Genç Marx" olarak adlandırılan dönemde yazdığı metinlerden beslense ve kültür sorununu özerk bir alan olarak kabul etse de kültürü algılayışları konusunda Frankfurt Okulu ile Kültürel Çalışmalar Okulu arasında temel farklılıklar bulunmaktadır. Buna karşın Frankfurt Okulu ile İngiliz Kültürel Çalışmalar arasındaki benzerlikler de Batı Marksizm'inin kökleriyle sınırlı değildir. Bu benzerliğe ek olarak, her iki okul da hem pozitivist hem de bilimsel davranışçılığa karşıdır. İki okulun da beslendiği bilimsel disiplinler çeşitli olduğu için interdisipliner bir kökten geldiklerini söylemek mümkündür. Bu haliyle Batı Marksizm'i içerisinde konumlayabileceğimiz bu iki okuldaki, Yahudi Marksistler tarafından Almanya'da kurulan Frankfurt Okulu, temsilcilerinin yüksek kültürel ve ekonomik sermaye sahibi ailelerin mensubu olması nedeniyle kültürel anlamda elitisttir; kültürün en yüksek formlarını kutsar, gündelik yaşam kültürünü değersiz görür. Martin Jay'in sözleriyle, kimse seçkin, sembolik eylemde aktif kişiler olan Frankfurt Okulu temsilcileri kadar egemen kültüre direnmemiştir (Jay, 2005: 9). Frankfurt Okulu, toplumsal direniş ve dönüşüm için mutluluk vaadi barındıran, yenilikçi ve hakiki sanat eserinin gerekliliğini vurgular. 1964 yılında Birmingham'da, işçi sınıfı ailelerden gelen⁴ ve devlet bursu ile eğitim

⁴ Kültürel Çalışmaların sahip olduğu kültür algısı, orta halli bir aileden gelmesine karşın Oxford ve Cambridge gibi aristokrasinin kalelerine giren ilk İngiliz yazın kuramcısı olan Frank Raymond

alabilmiş akademisyenler tarafından kurulan İngiliz Kültürel Çalışmalar Okulu'nun kültüre dair tanımı ise çok daha geniştir. Bu yaklaşımda, kültür öznelerin tüm yapıp etmelerini içerecek şekilde genişletilir ve bu nedenle kültürel alan “sıradan” olarak nitelenir.

Özellikle Adorno'nun Viyana Çevresi'nde geçirdiği zamanlarda teorik çerçevesi şekillenen Frankfurt Okulu'nun kültürel elitizminin amacı, böyle değersiz ve yozlaştırıcı bir kültürün varlığından dolayı izleyicileri suçlamak değildir. Her ne kadar dinlemede bir gerileme yaşayarak, entelektüel derinliklerini yitiriyor olsalar da böyle bir çocukluğa dönüşün sorumlusu, izleyiciler değil, endüstrinin kendisidir. Endüstri, izleyicileri sürekli yoz kültürel içeriklere maruz bırakarak geriletir, sessizleştirir, tüketim kültürüne ve kültür endüstrisine bağımlı, dolayısıyla da kapitalist yapıya uyumlu hale getirir. Bu nedenle kültürel elitist bakışın eleştirisinin hedefi izleyiciler değil, onları endüstrinin ürettiği değersiz ürünleri talep eder hale getiren endüstridir. Bu bağlamda Frankfurt Okulu'nun, ezilmiş fraksiyonların kültürel pratiklerini değersiz gören bir yaklaşım olduğu suçlaması yanlış olacaktır. Frankfurt Okulu da tıpkı Kültürel Çalışmalar gibi ekonomik, politik ve kültürel açıında güçsüzleştirilmiş, itibarsızlaştırılmış fraksiyonların özgürleşmesinin peşindedir. Frankfurt Okulu'nun ve İngiliz Kültürel Çalışmaları'nın kültüre, estetiğe ve sanata dair yaklaşımlarının birbirleriyle zıt olduğunu söylemek mümkündür. Ancak her ikisinin de arzusu özgürleşim ve direnişin uyarılmasıdır. Dolayısıyla esas tartışma, (kültüre ve sanata yönelik yaklaşımlarındaki ayrımlara karşın) kültür aracılığıyla gerçekleşecek olan özgürleşmenin ve direnişin, somut adımlarını saptamak olacaktır.

Bu bağlamda her ne kadar bu metin elitizm tartışması içerisinde bir taraf tutma kaygısı içerisinde değilse de insan olmanın ortak deneyimini hatırlatan kültürel formların özgürleştirici olduğu iddia edilebilir. Bu haliyle ister elitist bir tonda “bestelensin”, isterse herkesin erişimine ve tüketimine açık olsun, insan olmanın ortak paydasına vurgu yapmayı başarıyorsa kültür metni özgürleştirici bir nitelik kazanacaktır. Bu nedenle “metnin” derinliği, karmaşıklığı, yenilikçiliği ikincilleşecek, insan olmanın temel birleştirici niteliği, okuyucuya/izleyiciye bütünleştirici bir nitelik kazandıracaktır.

Bu durumda alt fraksiyonlara yönelik olarak üretilmiş kültürel formlar da daha elitist kültürel metinler de, özgürleştirici, yenileyici ve tazeleyici bir nitelik kazanabilir. Böyle bir bakış açısından yapılacak yeni çalışmalar, eli-

Leavis'in (Mattelart ve Mattelart, 2006: 82) seçkinciliğine tamamen karşıt bir noktada konumlanır.

tizm konusunda Frankfurt Okulu ve Kültürel Çalışmalar ekseninde şekillenen ve varlığını koruyan seçkincilik tartışmasını yeni bir boyuta taşıyabilir. Böylelikle form, içerik, yenilik, tektipleşme, seri üretim gibi fikirler kültür üzerinden yeniden değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Adorno, Theodor (1985). “Fetish Character in Music and Regression of Listening”. *Esthetic Theory and Cultural Criticism*. Der. Andrew Arato & Eike Gebhardt. New York: Continuum, 270-300.
- Adorno, Theodor (2002). *Aesthetic Theory*. Çev. Robert Hullot-Kentor. London: Continuum.
- Adorno, Theodor ve Horkheimer, Max (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. Çev. Elif Öztarhan, Nihat Ülner. İstanbul: Kabalcı.
- Adorno, Theodor, (2017). *Otoritaryen Kişilik Üzerine*. Çev. Doğan Şahiner. İstanbul: Say Yayıncılık.
- Akgün, Hakkı ve Arık, Emel (2021). “İngiliz Kültürel Çalışmalar Ekolü ve Medya Mahallesi Haber Programının Alımlama Analizi”. *Erciyes İletişim Dergisi*, 8(1): 113-128.
- Hall, Stuart (2002). “İdeoloji ve İletişim Kuramı”. *Medya Kültür Siyaset*. Der: Süleyman İrvan. Çev. Ahmet Gürata. Ankara: Alp.
- Hall, Stuart (2003). “Kodlama ve Kodaçım”. Der. Zeynep Özarıslan, Barış Çoban. *Söylem ve İdeoloji Mitoloji, Din, İdeoloji*. İstanbul: Su Yayınları.
- Horkheimer, Max (2016). *Akıl Tutulması*. Çev. Orhan Koçak. İstanbul: Metis.
- Jay, Martin (2005). *Diyalektik İmgelem/Frankfurt Okulu ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Tarihi 1923-1950*. İstanbul: Belge Yayınevi.
- Maigret, Eric (2014). *Medya ve İletişim Sosyolojisi*. Çev. Halime Yücel. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mattelart, Armand ve Mattelart, Michèle (2006). *İletişim Kuramları Tarihi*. Çev. Merih Zıllıoğlu. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Smith, Philip (2007). “Britanya Kültürel Çalışmaları”. *Kültürel Kuram*. Çev. Selime Güzelsarı ve İbrahim Gündoğdu, İstanbul: Babil.
- Stevenson, Nick (2006). *Medya Kültürleri, Sosyal Teori ve Kitle İletişimi*. Çev. Göze Orhon ve Barış Engin Aksoy. Ankara: Ütopya Yayınevi.

“COPE–Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” ereve-sinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Yazarın Notu: Bu metin, 26–28 Kasım 2019 tarihinde ODTÜ’de dzenlenen 16. Sosyal Bilimler Kongresi’nde sunulmuştur.

Etik Kurul Belgesi: Bu alıřma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

ıkar atışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın herhangi bir potansiyel çıkar atışması bulunmamaktadır.

The following statements are made in the framework of “COPE–Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Author’s Note: *This text was presented at the 16th Social Sciences Congress held at METU on 26–28 November 2019.*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflicts of interest regarding the research, authorship, or publication of this article.*